

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

**УКРАЇНСЬКО-АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІ ВІДНОСИНИ
(2005-2019 РР.)**

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи

на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконала:

студентка VI курсу групи 691

Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність: 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Андрущак Ольга Володимирівна

Науковий керівник:

кандидат політичних наук

Тихоненко Ірина Вікторівна

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми полягає в тому, що на сьогоднішній день Україна знаходиться в важкому політичному становищі й для проведення ефективної політики на різних рівнях важливо мати надійного політичного партнера. Україна та Азербайджан важливі стратегічні партнери, зокрема Київ розглядає Азербайджан як альтернативне джерело поставки природного газу та енергетичної речовини. Агресивна політика Російської Федерації змушує Україну змінювати пріоритети політичного вектору. На сучасному етапі Україна та Азербайджан вже затвердили багато проектів з поставки нафтової сировини до України. Але, не тільки енергетичний аспект робить Азербайджан важливим стратегічним партнером для України. АР підтримує Україну в її територіальних конфліктах з РФ, відповідно Україна виказує підтримку Азербайджану в аналогічній проблемі. Незважаючи на всі протиріччя з боку Азербайджану та не явний тиск на нього Російської Федерації позиція Азербайджану, що до територіальних конфліктів є непорушною. На сьогоднішній день дві країни потребують підтримки один одного. Безперечно, Україна вбачає в Азербайджані сильного стратегічного партнера, котрий може підтримати як економічно, так і політично. Україна в свою чергу створює для АР особливі умови для трейдинга та поставок різного роду товарів в одну й другу сторону.

Економічний аспект співпраці двох країн є пріоритетним на даному етапі політичного розвитку України, адже, Азербайджан може стати альтернативним джерелом отримання енергетичної речовини. Актуалізацію даної теми підсилює грандіозний спільний проект країн під назвою «Торговий дім Азербайджану» в Києві. Даний проект є шансом для українського малого та середнього бізнесу виходу на азіатський торговий ринок.

В культурно-гуманітарній сфері співпраці двох країн також існують сильні взаємозв'язки. Азербайджанські студенти навчаються в українських вузах, процес сертифікації та стандартизації в Україні є загальноновизнаним в

Азербайджанській Республіці. Спільні культурні проекти та акції свідчать про те, що рівень довіри між країнами дуже високий.

Період президентства П. Порошенка підтвердив стабільність азербайджанського вектору української зовнішньої політики. Данна тема актуалізується з приходом до влади президента В. Зеленського. І. Алієв, був одним із перших глав держав, хто привітав В. Зеленського з перемогою, акцентувавши, що має впевненість в активній позиції нового президента України щодо співпраці з АР. Крім того, І. Алієв висловив свої наміри зустрітись з новим Президентом України за столом переговорів. Нова влада в Україні може стати поштовхом для підняття рейтингів співпраці України та АР в подальшому.

Об'єктом дослідження виступає зовнішня політика України.

Предметом є українсько-азербайджанські відносини (2005-2019 рр.).

Територіальні рамки дослідження обмежені територіями України, Азербайджанської Республіки, Російської Федерації, США, країнами ЄС та країн-членів Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ).

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 2005 до 2019 р. *Нижня межа* – 2005 р. – пояснюється початком президентства В. А. Ющенко за якої Україна офіційно оформила свою позицію щодо підтримки Азербайджану у Нагірно-Карабахському конфлікті. *Верхня межа* – 2019 р. – завершення президентської каденції П. О. Порошенка.

Мета роботи полягає в у дослідженні українсько-азербайджанських відносин у період з 2005 по 2019 рр. та характеристиці основних сфер співпраці між державами.

Для досягнення мети автор сформулював такі **завдання**:

- охарактеризувати стан наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній міжнародно-політичній науці та джерельну базу дослідження;
- розглянути теоретико-методологічні основи дослідження;

- описати концептуальну та нормативно-правову основи зовнішньої політики України та визначити геополітичну складову пріоритетності азербайджанського вектору для України;
- охарактеризувати дипломатичні відносини як інструмент реалізації стратегічного партнерства між Україною та Азербайджанською Республікою;
- розкрити роль безпекового чинника як детермінанти відносин стратегічного партнерства між Україною та Азербайджаном;
- проаналізувати торгівельно-економічне співробітництво у двосторонніх відносинах;
- охарактеризувати культурно-гуманітарну сферу українсько-азербайджанської взаємодії.

Наукова новизна роботи визначається, насамперед актуальністю азербайджанського напрямку для зовнішньої політики України недостатньою розробленістю теми у вітчизняній науці на сучасному етапі у її динаміці та полягає у тому, що у магістерській роботі:

- здійснено комплексне дослідження еволюції українсько-азербайджанських відносин у безпековій сфері, детерміновано позиції держав щодо існуючих конфліктів (проблема Донбасу, Криму, Нагірного-Карабаху), зокрема, за президентства П. О. Порошенка;
- охарактеризовано специфіку співробітництва між Україною та Азербайджанською Республікою у торгівельно-економічній та культурно-гуманітарній сферах враховуючи сучасні реалії та у контексті використання інструментів «м'якої сили» у реалізації зовнішньополітичного курсу України;

Методологія та методи дослідження магістерської роботи зумовлені вибором об'єкту і предмету дослідження, метою і поставленими у вступі завданнями. Методологічною основою дослідження є загальні принципи об'єктивності, плюралізму, які передбачають неупереджене вивчення і аналіз подій, явищ на основі науково-критичного використання різноманітних джерел.

В роботі автором було використано комплекс підходів: інформаційний, компаративний, інституційний та аксіологічний підходи, що дозволило детально та всебічно дослідити специфіку українсько-азербайджанських відносин. Системний підхід дозволив розглянути українсько-азербайджанські відносини як окрему підсистему міжнародних відносин, яка має власну структуру.

Для розв'язання поставлених завдань автором застосовано комплекс загальнонаукових – методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, класифікації та спеціальних методів пізнання. Описовий метод використовувався автором для подання основних характеристик тих чи інших фактів та подій в різних сферах кооперації між Україною та Азербайджаном. Компаративний метод було застосовано для аналізу підходів держав до врегулювання конфліктів та порівняння стану співробітництва держав у різних сферах, зокрема, за президентства В. А. Ющенка, В. Ф. Януковича та П. О. Порошенка. Метод періодизації дозволив виокремити етапи у двосторонній взаємодії.

Метод геополітичного аналізу дозволив визначити рівень вагомості Азербайджану у системі національних та зовнішньополітичних інтересів України.

Комплексне використання різноманітних методів та підходів у роботі дозволило більш об'єктивно розглянути проблематику дослідження.

Практичне значення полягає в тому, що дана робота роботи полягає в тому, що її написано з науковою і навчальною метою та адресовано студентам, аспірантам та викладачам гуманітарних факультетів, отримані у роботі результати можуть бути використані при викладанні навчальних курсів, зокрема, «Зовнішня політика та дипломатія України», «Зовнішня політика країн СНД», «Конфліктологія», тощо.

Апробація результатів дослідження відбулася на 2-х науково-практичних конференціях, зокрема, XXI всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання-2018»: досвід та тенденції розвитку

суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 12-17 листопада 2018 р.); XII Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих учених «Південна Україна у міжнародних відносинах: історія та сучасність» (м. Миколаїв, 24-25 травня 2019 р.).

Публікації. За темою магістерської роботи опубліковано 3 праці, з них 1 наукова стаття у співавторстві з науковим керівником та 2 – матеріали наукових конференцій:

1. Андрущак О. В. Фактори впливу на політичну співпрацю України та Азербайджану в ХХІ ст. // Могилянські читання – 2018: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: ХХІ Всеукр. наук-метод. конф.: тези доповідей Політична наука в Україні та зарубіжжі. Міжнародні відносини та світова політика. Миколаїв, 12-17 листопада 2018 р. С. 27-29.

2. Андрущак О. В. Офіційна позиція Азербайджану щодо ситуації в Україні після 2014 р. // Південна Україна у міжнародних відносинах: історія та сучасність. Миколаїв, 24-25 травня 2019 р. С. (подано до друку).

3. Тихоненко І. В., Андрущак О. В. Українсько-азербайджанські відносини за президентства Петра Порошенка // Молодий вчений. 2019. № 3. С. 170-173.

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 146 сторінок, з них основного тексту – 121 сторінка. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та літератури (193 найменування українською, російською, англійською мовами).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання, територіальні та хронологічні межі, методологію та методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення дослідження та структуру роботи.

В першому розділі «Теоретико-методологічна та джерельна база дослідження» подається аналіз стану наукової розробки та джерельної бази, проаналізовано теоретико-методологічні основи дослідження.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній науковій школах»* визначено, що стан наукової розробки теми даного наукового дослідження не є достатнім. Використану літератури з даної тематики доцільно класифікувати за країнознавчим критерієм: роботи вітчизняних авторів, азербайджанських науковців, російських і західних науковців (європейських та американських). З'ясовано, що в працях українських та азербайджанських вчених достатньо уваги приділено теоретичним аспектам дослідження українсько-азербайджанських відносин та їх практичній реалізації, проте, недостатньо дослідженою є дана тема в західних науковців.

Серед *вітчизняних вчених*, котрі досліджували дане питання слід визначити роботи О. Я. Дудніка, О. Олійника, П. М. Тригуба, Л. Д. Чекаленко. Серед азербайджанських вчених даним питанням займались: Т. М. О. Алієв, З. К. Алієва, Ш. Гаджиев, А. Гасанов, Ю. У. Челябі-Заде.

У підрозділі 1.2 *«Джерельна база дослідження»* розглянуто основу, що складає різноманітний за видами, походженням, змістом, формою та науковою цінністю комплекс джерел, умовно поділених на кілька груп: офіційні документи уряду, офіційні документи міжнародних організацій, офіційні виступи та заяви політичних діячів і державних службовців, статистичні довідники, публікації ЗМІ, офіційні сторінки державних діячів та відомств в соціальних мережах.

У підрозділі 1.3 «Теоретико-методологічні основи дослідження» показано використанні в роботі методи наукового дослідження й висвітлено основні їх призначення. Задля розкриття теми даного дослідження автор використав як загальні, так і конкретно наукові принципи та підходи. Дана робота виконана на основі інформаційного, компаративного, інституційного та системного підходу з використанням принципів об'єктивності, термінологічного, системного принципу та принципу сходження від абстрактного до конкретного.

У другому розділі «Азербайджанський вектор зовнішньополітичної стратегії України» автором розкрита проблематика концептуальних та нормативно-правових основ ЗП України. Також, автор розглянув питання геополітичних факторів впливу на українсько-азербайджанські відносини й реалізацію двосторонньої дипломатії між двома країнами.

У підрозділі 2.1 «Концептуальна та нормативно-правова основи зовнішньої політики України» автором описано та проаналізовано концептуальні засади реалізації Україною її діяльності на міжнародній арені.

У підрозділі 2.2 «Геополітична складова пріоритетності азербайджанського вектору для зовнішньої політики України» автор визначив яким чином відносини України та Азербайджану з важливими гравцями на міжнародній політичній арені можуть впливати на їх двосторонні контакти. Виявлено, що співробітництво з Азербайджаном як стратегічним партнером зафіксоване як пріоритетний напрям у Законі України «Про основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики України» від 1 липня 2010 р.

У підрозділі 2.3 «Двостороння дипломатія як інструмент реалізації стратегічного партнерства між Україною та Азербайджаном» автором були проаналізовані результати основних зносин двох країн на зустрічах в рамках як двосторонніх зустрічей, так і в рамках регіональних та міжнародних організацій.

У третьому розділі «Пріоритетні напрями двосторонньої взаємодії між Україною та Азербайджаном» висвітлено безпекове, економічно-торгівельне та культурно-гуманітарне співробітництво двох країн.

У підрозділі 3.1 «Безпековий чинник як детермінанта відносин стратегічного партнерства між Україною та Азербайджаном» описано співпрацю України та Азербайджану в рамках забезпечення безпеки в світовому просторі. Виявлено, що Україна та Азербайджан дотримуються принципу повагу суверенітету та територіальної цілісності один одного, що проявляється у офіційних позиціях Києва щодо Нагірно-Карабахського конфлікту та Баку – щодо анексії РФ Криму та конфлікту на сході України.

У підрозділі 3.2 «Торгівельно-економічне співробітництво у двосторонніх відносинах» автор розглядає основні економічні зв'язки між країнами. Даний напрям був виділений автором як пріоритетний, адже саме Азербайджан розглядається Україною як альтернативне джерело постачання енергетичних ресурсів.

У підрозділі 3.3 «Культурно-гуманітарна сфера українсько-азербайджанської взаємодії» була розроблена крізь призму особливостей культурних та гуманітарних зносин двох країн. Зокрема автором було розкрито суть основних соціальних проектів в сфері освіти, науки та гуманітарних процесів.

У **висновках** узагальнено головні результати поведеного дослідження:

1. Охарактеризовано стан наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній міжнародно-політичній науці та джерельну базу дослідження Використану під час дослідження літературу автором було класифіковано за країнознавчим критерієм та виокремлено такі групи: роботи вітчизняних авторів, азербайджанських науковців, російських і західних науковців (європейських та американських). Таке групування дозволило авторові розглянути українсько-азербайджанські відносини крізь призму різних поглядів.

Автор дійшов висновку, що стан наукової розробки даної теми на 2019 рік є достатньо широким, але переважна частина науковців не розглядають українсько-азербайджанські відносини на сучасному етапі (з 2014 року). Тема робіт у своїй більшості охоплюють економічну сферу співпраці, що свідчить про її актуальність на сьогоднішній день для двох країн.

Залучена джерельна база є досить широкою та об'єктивною, охоплює основні питання, що існують між Азербайджаном та Україною. Джерельна база дослідження включає офіційні документи урядів, міжнародні договори, документи міжнародних організацій, офіційні виступи та заяви політичних та державних діячів України та Азербайджану, офіційні сторінки політичних діячів у соціальних мережах, публікації ЗМІ та статистичні довідники. Джерельна база стала підґрунтям більш об'єктивного дослідження взаємовідносин між Києвом та Баку.

2. Розглянуто теоретико-методологічні основи дослідження. Теоретичною основою дослідження стала концепція «стратегічного партнерства» у реалізації зовнішньополітичної діяльності державами. Розглянуто основні сфери двостороннього співробітництва між державами та механізми їх реалізації. Задля дослідження зовнішньої економічно-торговельної, культурної й політичної діяльності України та Азербайджанської Республіки автор використав як загальні, так і конкретно наукові принципи та підходи. Дана робота виконана на основі інформаційного, компаративного, інституційного та системного підходу з використанням принципів об'єктивності, термінологічного, системного принципу та принципу сходження від абстрактного до конкретного. Автором було використано як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи дослідження обраної теми. Зокрема автор звернувся до методів аналізу і синтезу, індукції та дедукції, узагальнення, тощо.

3. Описано концептуальну та нормативно-правову основи зовнішньої політики України та визначено геополітичну складову пріоритетності азербайджанського вектору для України. Виявлено, що

Україна дотримується принципу багатовекторності у реалізації зовнішньополітичного курсу. Зокрема у Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України» від 1 липня 2010 р. зазначається про важливість співпраці для України з азійськими країнами, а також зі стратегічними партнерами серед яких є й Азербайджанська Республіка.

Геополітичний фактор відносин України та Азербайджану можна розділити на два вектори: політичний та економічний. Політичний вектор розглядає географічну вигідність України та Азербайджану для них самих та інших країн чи організацій світу. Економічний вектор охоплює наявність природних ресурсів що є важливими для країн. Два ключові фактори сприяють розвитку Азербайджану як регіональної сили – наявність значних покладів нафти й газу в Каспійському морі та стратегічне розташування на важливих торгових маршрутах. Україна також має вигідне геополітичне розташування. Автор дійшов висновку, що відносини цих двох країн в 2019 році знаходяться під впливом інших країн та організацій. Азербайджан, в свою чергу, діє виключно в своїх інтересах, а Україна входить до сфери інтересів Азербайджану, так як постачання газу та нафти до України є цікавим економічним проектом.

4. Досліджено динаміку дипломатичних відносин між Україною та Азербайджаном. Нормативно правова база країн нараховує 47 документів 25 з яких стосуються економічно торговельної співпраці України та Азербайджану, всі інші зосередили свою увагу на політичних аспектах співпраці. В період президентства П. Порошенка тенденції у відносинах Азербайджану і України стали активнішими ніж за головування його попередників. Чітко просліджується той факт, що своїми діями П. Порошенко чітко дає зрозуміти – політичний аспект дуже важливий у відносинах двох країн, але на перший план ставляться економічні амбіції. З 2016 підписано два стратегічно важливих договори, які стосуються економічної, фінансової та енергетичної сфери й відповідно є результатом дипломатичної активності. Зовнішня політика сучасної України направлена на співпрацю з різними

країнами, зокрема й пострадянського простору, і особливе місце серед цих країн посідає саме Азербайджан. Але, автор дійшов висновку, що багатовекторна політика Азербайджану й його небажання псувати відносини з Росією своєю активною співпрацею з Україною вносить до українсько-азербайджанських відносин негативну ноту.

5. Розкрито роль безпекового чинника детермінанти відносин стратегічного партнерства між Україною та Азербайджаном. Виявлено, що безпековий фактор є чи не найпріоритетнішим напрямком співпраці України та АР після економічного аспекту. Проаналізувавши статистичні джерела, котрі висвітлюють цифрову кількість поставок військово-промислового комплексу з України до Азербайджану, було досягнуто висновку, що Україна для Азербайджану є важливим торговельним партнером, котрій допомагає Азербайджану зміцнювати свій військово-технічний потенціал: поставка з України зброї, транспортної техніки та авіаційного оснащення до АР.

Зокрема країни активно працюють над безпековими проектами в рамках регіональних та міжнародних організацій, розроблюють власні нормативно-правові документи для імплементації безпеки державних кордонів, товарообороту та туризму в різних цілях. Вагомим аспектом двосторонньої взаємодії у безпековій сфері є підтримка Азербайджаном та України територіальної цілісності один одного. Зокрема, Київ підтримує позицію Азербайджану у Нагірно-Карабахському конфлікті, а Баку засуджує агресію РФ та не визнає анексію Криму.

6. Проаналізовано торговельно-економічне співробітництво у двосторонніх відносинах. Економічно-торговельна співпраця України та АР є пріоритетною складовою зовнішньої політики кожної з країн. За роки незалежності України сформовано вагомий інституційний та нормативно-правовий базис. Наразі на етапі розробки знаходиться низка економічних проектів, вагома частка проектів імплементується не в теорії, а на практиці. Зокрема співпраця в сфері поставки енергетичних ресурсів є важливим фактором. Україна бачить в АР альтернативне джерело поставки природного

газу та нафти. Азербайджан в свою чергу, сприймає Україну як вихід до постачання своїх ресурсів до країн ЄС. В ході роботи було проаналізовано низку важливих торгівельно-економічних напрямків співпраці двох країн: поставки до АР наземної транспортної техніки, авіапродукту, фармацевтичних виробів, сільськогосподарської продукції, банківські та інші комерційні та некомерційні послуги. Виявлено, що торгівельно-економічна сфера є першочерговою на сьогоднішній день, новим етапом до динаміки якої є відкриття у 2018 р. «Торгового дому Азербайджану» в Києві. Даний проект є шансом для українського бізнесу виходу на азійський ринок.

7. Дослідивши специфіку українсько-азербайджанських відносин в сфері культурно-гуманітарного співробітництва автор дійшов висновку, що в результаті того, що в Україні проживає численна азербайджанська діаспора, яка активно бере участь в суспільно-політичному, економічному і культурному житті країни статистика міграційного показника достатньо висока. Даний фактор також відіграє особливу роль у розвитку та поліпшенні відносин між двома країнами й створює особливий спектр довіри між країнами. Зокрема, відбувається тісна співпраця у низці сфер: освітній, науково-технічній, культурній, соціально-гуманітарній. Відбувається популяризація азербайджанської культури в Україні і навпаки.

Варто наголосити, що у реалізації зовнішньої політики України у відносинах з Азербайджаном останнім часом Київ ефективно використовує публічну дипломатію, а саме таку її складову як медіа сферу. Зокрема, за результатами роботи посольства України в АР, з початку 2016 р. на всій території Азербайджану розпочато ретрансляцію українського державного телевізійного каналу «UA/TV» (в Україні відповідно ретранслюється «AzTv»). Це є вагомим фактором у реалізації української зовнішньої політики в умовах триваючої агресії Росії проти України, так як трансляція українського телебачення в Азербайджані дає можливість отримувати новини безпосередньо з України як щодо ситуації в державі, так і її зовнішньої політики.

АНОТАЦІЯ

Андрущак О. В. Українсько-азербайджанські відносини (2005-2019 рр.). – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2019.

Дослідження специфіки зовнішніх зносин України з іншими державами є важливим аспектом для розуміння перспектив позиціонування нашої держави у світі.

У процесі дослідження було з'ясовано, що азербайджанський вектор української зовнішньої політики є досить вагомим. Дві країни співпрацюють в різних сферах: політична, економічна, культурна, гуманітарна. Азербайджан є важливим стратегічним партнером для України. Особливо підтримка АР України відчувається в умовах політичних й територіальних конфліктах з Російською Федерацією. На даному етапі розвитку відносин України та Азербайджану пріоритетним є вектор економічної співпраці, адже Азербайджан може стати альтернативним джерелом поставок енергетичних ресурсів до України, що зменшить залежність нашої держави від Росії.

Ключові слова: зовнішня політика, стратегічне партнерство, енергетичний фактор, Україна, Азербайджанська Республіка.

SUMMARY

Andrushchak O. V. Ukrainian-Azerbaijan relations (2005-2019). – Manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree «Master». Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2019.

The study of the specifics of Ukraine's foreign relations with other countries is an important aspect for understanding the prospects of our country's position in the world.

The object of research is the foreign policy of Ukraine. Subject – Ukrainian-Azerbaijani relations (2005-2019).

In the course of the study, it was found that the Azerbaijani vector of Ukrainian foreign policy is quite significant. Ukraine and Azerbaijan have a very active dialogue at the diplomatic level. The two countries cooperate in various spheres: political, economic, cultural, humanitarian. Azerbaijan is an important strategic partner for Ukraine. Particularly, the support of the AR of Ukraine is felt in the political and territorial conflicts with the Russian Federation. At this stage in the development of relations between Ukraine and Azerbaijan, the vector of economic cooperation is a priority, as Azerbaijan can become an alternative source of energy supplies to Ukraine, which will reduce the dependence of our state on Russia.

Key words: foreign policy, strategic partnership, energy factor, Ukraine, Azerbaijan Republic.